

Anatol Eremia

HIDRONIMIA BAZINULUI HIDROGRAFIC AL DUNĂRII

Dunărea este al doilea mare fluviu din Europa (după Volga). Are lungimea de peste 2860 km și suprafața bazinului hidrografic de 817 mii km². Ca entitate hidrografică datează din perioada Cuaternară a epocii Cainozoice, având o vechime de aproximativ 2-3 mln de ani. Viitorul curs al fluviului a luat ființă pe fundul unei vaste mări care umplea depresiunea dintre Carpații Meridionali și munții Balcani, precum și depresiunile Getica și Panonia, mare care într-un târziu s-a retras spre răsărit, către actuala cuvetă a Mării Negre. Sub presiunea apelor pe care le colecta de pe versanții Carpaților și Balcanilor, fluviul a străpuns legătura dintre cele două lanțuri muntoase (la Defileul Porților de Fier) și a urmat mai departe calea pe unde s-a retras marea carpato-balcano-panonică de altă dată. Astfel a luat naștere cursul inferior al Dunării [1, p. 37-42; 2, p. 6].

Marele fluviu izvorăște din estul munților Pădurea Neagră (Schwarzwald, Germania), străbate câteva lanțuri muntoase, traversează teritoriile a cinci state (Germania, Austria, Ungaria, Serbia, România), formând pe anumite porțiuni granița dintre șapte țări (Austria – Slovacia, Croația – Serbia, Serbia – România, România – Bulgaria, Republica Moldova, Ucraina), și se varsă în Marea Neagră prin cele trei brațe: Chilia, Sulina și Sf. Gheorghe. Pe Dunăre sunt situate câteva zeci de orașe, dintre care și capitalele de țări Viena, Bratislava, Budapesta și Belgrad.

Lățimea fluviului variază între 30 și 100 m (până la Ulm, Germania) și între 100 și 350 m (de la Ulm până la Viena). Pe teritoriul României Dunărea pătrunde la vest de orașul Baziaș, lungimea ei până la vărsare fiind de 1075 km. Un sector de aproximativ 144 km este parcurs printr-un defileu ce separă Munții Banatului de Munții Serbiei, cu o porțiune care se numește *Cazane*. Aici navigația este asigurată de cunoscutul Sistem hidroenergetic și de navigație *Porțile de Fier I* (1971). Mai jos de baraj, la Ostrovul Mare, a mai fost construită o hidrocentrală numită *Porțile de Fier II* (1982). La Cernavodă un canal face legătura dintre Dunăre și Marea Neagră. Un complex de poduri feroviare și rutiere leagă între ele țările riverane. La vărsare debitul mediu de apă al fluviului este de 6,5 m³/s. Între cele trei brațe s-a format din timpuri străvechi Delta Dunării.

Dunărea are peste 300 de afluenți, dintre care cei mai mari sunt: Inn, Morava, Vah, Hron, Drava, Sava, Tisa, Timiș, Jiu, Olt, Argeș, Ialomița, Siret, Prut. Sistemul de canale Rin–Main–Dunăre și Dunăre–Marea Neagră asigură navigația fluvială între Marea Nordului și Marea Neagră.

Dunărea, după cum s-a menționat, s-a format acum câteva milioane de ani, când s-au eliberat de ape și au ieșit la suprafață munții Carpați și când s-au retras din spațiile intramontane mările Badeniană, Sarmațiană, Meoțiană și Pontiană. În Cuaternar și-a făcut apariția în părțile noastre omul. Într-un târziu, omul a dat nume obiectelor geografice din mediul ambiant, munților, râurilor, dealurilor, văilor etc. Cum se va fi numit inițial fluviul nostru, bineînțeles, nu se știe.

Primele informații în acest sens le avem din scrierile antice. Fluviul apare menționat cu două denumiri: *Hister* (*Istros*, *Istra*) pentru cursul inferior al râului și *Danubius* pentru cursul său superior și mijlociu. În izvoarele grecești (sec. VIII-V î.Hr.) este utilizată mai frecvent denumirea *Hister*, aceasta fiind preluată de la geți, triburi tracice care locuiau la gurile Dunării și în nordul Mării Negre, pe care grecii i-au cunoscut mai devreme decât pe daci. Romanii foloseau, începând cu sec. I î.Hr., denumirea *Danubius*, pentru partea de la izvoare până la Defileul Porților de Fier, și aceasta pentru că aici i-au întâlnit pe celți (în timpul războaielor cu galii), care denumeau marele fluviu cu nume dacice *Danube* (nume ulterior latinizat – *Danubius*) și *Donaris*. De aici, probabil, formele hidronimului care și-au găsit răspândire în diferite limbi din regiune: v. slav. *Дунавъ*, germ. *Donau*, ung. *Duna*, slvc., ceh. *Dunaj*.

Istoricii și scriitorii greci denumesc fluviul prin calificativele: *Istru care curge frumos* (Hesiod, sec. VIII î.Hr.), *Istru cu cetatea Orgame* (Hecateu, sec. VI î.Hr.), *Istrul cel îndepărtat* (Simonide din Keos, sec. VI-V î.Hr.), *Istra, râu al geților* (un dramaturg din sec. V î.Hr.), *Istrul, fluviu cu izvoare umbroase* (Pindar, sec. V î.Hr.). Herodot amintește de Istru ca mare fluviu cu mulți afluenți de ambele părți (sec. V î.Hr.) [1, p. 37-38].

În izvoarele latine prevalează denumirea *Danubius*, aceasta mai cu seamă pentru cursul superior și mediu al râului. Consemnările sunt și în acest caz diferite. Strabon (sec. I î.Hr.) descrie fluviul de la izvoare până la vărsare. Plinius cel Bătrân (sec. I d.Hr.) ne relatează că Dunărea are 60 de afluenți și șase guri la vărsare. După spusele lui Afidus Modestus (sec. I d.Hr.), Dunărea ar fi fost fluviul sacru al dacilor. Ideea de sacralitate este exprimată prin figura zeului-fluviu *Danubius*, reprezentată pe Columna lui Traian [1, p. 39]. Descrieri amănunțite despre izvoarele, afluenții și gurile Dunării, precum și despre triburile dacilor și geților găsim la Ptolomeu în lucrarea *Geographike* (sec. I-II), la Iordanes în *Getica* (sec. VI), la Anna Comnen în *Alexiada* (sec. XI-XII) ș.a. Despre cele două denumiri ale fluviului, *Danubius* (dacică) și *Hister* (*Istros*, *Istra*, getică), vorbesc mai mulți autori antici, deși îi considerau pe daci și pe geți ca făcând parte din același popor (geto-dac) și vorbind aceeași limbă (geto-dacă).

Încă din timpurile vechi, pentru fiecare dintre denumirile antice *Danubius* și *Hister* (*Istros*, *Istru*), s-a încercat a se găsi o explicație etimologică și o anumită semnificație. Ioannes Iydos (490-565 d. Hr.) vedea în *Danubius* două radicale latinești: *do-* „dă” și *neb-* (din *nebula*) „ceață”, „nor”, hidronimul însemnând, prin urmare, „râul care dă (face) ceață”. Această versiune și-ar fi găsit susținere în faptul că pe cursul mijlociu al fluviului existau multe bălți care mereu erau acoperite cu ceață. Explicația a dăinuit până aproape în zilele noastre, fiind atribuită chiar și alonimului *Dunăre* (din *do-* și rom. reg. *nuăr* „nor”) [2, p. 6]. Cu mult mai înainte, în sec. al VIII-lea î.Hr., Hesiod atribuia denumirii getice *Hister* semnificația „(râu) care curge frumos”, adică măreț, falnic, grandios, referindu-se, probabil, la principala caracteristică a cursului inferior al fluviului, față de curgerea lui lentă, domoală, printre lacuri și bălți mlăștinoase, din Câmpia Panoniei.

Din epoca modernă sunt cunoscute mai multe interpretări etimologice ale Dunării: (1) *Danubius* (*Danuvius*) din *Danube* (*Danuve*) și *fluvius*, prin contaminare [V. Frățilă, 3, p. 33]; (2) din radicalul scito-sarmatic *dan-* / *tan-* „curent de apă”, „râu”, plus un alt cuvânt [A. I. Sobolevski, 4, p. 252, 265, 275]; (3) din iran. *dan-* plus suf. dacic *-ris* [V. Pârvan, 5, p. 1-31]; (4) din *dan-* plus componentul *-re* [S. Pușcariu, 6, p. 429]; (5)

din trac. **Donaris*, un nume de acțiune în *-are* (participiu prezent) [G. Ivănescu, 7, p. 125-137]; (6) *Istru (Istra)* – din trac. **is(t)r* „curgere”, „curent de apă puternic” [V. Pârvan, 5, p. 1-31; N. Drăganu, 8, p. 574-581]. Seria de versiuni etimologice este completată de lingvistul ieșean Gh. Ivănescu: *Dunăre* din tema preindo-europeană (iafetică) *dhen* „curent de apă”, „râu” plus *-are*; *Istru* din trac. **is(t)r* „curs de apă puternic” [7, p. 125-137].

Ceea ce apropie între ele explicațiile de mai sus sunt radicalele *dan-* pentru *Danub (Danube)*, *Danubius (Danuvius)* și *is(t)-r* pentru *Istru (Istra)*. Pe baza informațiilor istorice și lingvistice existente s-ar putea afirma că *Danub(e)* ar reproduce (pre)indo-europ. *dan-* „apă”, „râu”, iar *Danubius (Danuvius)* o formație latinească (în *-ius*) de la același radical. Cât privește alonimul *Donaris*, acesta pare să fie un compus pe teren geto-dacic din *don-* (o variantă a lui *dan-*) și componentul *-re/-ra*, care în indo-europeană avea și el sensul de „apă”, „râu”, hidronimul însemnând la origine „râul Don/Dan”, adică, în accepția primară, „râul Râu”. Pentru *Istru* ar putea rămâne valabilă etimologia indo-europeană *is(t)r*, acesta având la bază verbul *sreo* „a curge, a năvăli”, ceea ce s-ar potrivi cu principala caracteristică a cursului inferior al Dunării – „râu măreț, tumultos, năvalnic”.

Cele două radicale pot fi ușor recunoscute în străvechile denumiri de râuri: *don-/dan-* în *Danais*, *Tanais (Don)*, *Danaper*, *Danapris (Nipru)*, *Danastris (Nistru)*; *is(t)r* în *Danastris* (componentul secund), *Strimon* (Struma, în Bulgaria), *Strai* (Strii, în Ucraina) ș.a. [9, p. 19]. Numele fluviului apare menționat într-un tratat de geografie din sec. al XIII-lea (*Dunowe*), într-un portulan din sec. al XIV-lea (*Danubio*), într-o operă istorică din sec. XV-XVI (*Danubium*). În documentele istorice românești denumirea *Dunărea* e frecvent atestată începând din sec. XIV-XV.

Poporul român s-a format pe un vast teritoriu populat în trecut de geto-daci, succedați de daco-romani și daco-români, românii de astăzi. Acest teritoriu cuprindea provinciile romanizate ale Daciei, de la Tisa până la Nistru (în partea de sud a Basarabiei) și din Carpații Păduroși până în nordul Balcanilor. Drept mărturie sunt vestigiile arheologice, datele antropologice, argumentele etnografice și lingvistice. În această privință, lingvistica, și în primul rând toponimia, dispune de un bogat arsenal de fapte și informații pe care ni le pune la dispoziție cu dărnicie. Numele de râuri și fluvii de origine geto-dacă confirmă prezența și continuitatea populației autohtone în spațiul carpato-danubiano-pontic din cele mai vechi timpuri. Aceste nume au fost transmise generațiilor următoare în mod direct, fără niciun alt mediu entolingvistic (slav, maghiar). Moștenite de la geto-daci, în afară de Dunăre, Prut și Nistru, sunt considerate și denumirile românești ale multor afluenți ai Dunării: *Argeș*, *Criș*, *Mureș*, *Olt*, *Siret*, *Timiș*, *Tisa* ș.a.

Principalele râuri care izvorăsc, curg în limitele bazinului dat și care se varsă în Dunăre, unele prin niște lacuri-limanuri, sunt Prut, Cahul, Ialpuș, Catlabug, Chirghij, Aliaga, Dracula, Nerușai. Acestea au direcția de scurgere de la nord spre sud, formând, de fapt, bazinul hidrografic al brațului dunărean Chilia, cu suprafața de aproximativ 4 mii km². În vest și nord-vest bazinul este limitat de cumpăna apelor ce se varsă în Prut, iar în nord-est și est de cea a apelor ce se scurg în Marea Neagră. Bazinul dunărean include zone ale Câmpiei Moldovei de Sud și ale Câmpiei Mării Negre. Altitudinile maxime ale terenului ating cotele în nord 270-300 m, iar în sud 20-30 m.

Prutul. Este al doilea râu ca lungime și importanță de pe teritoriul Republicii Moldova (după Nistru). Izvorăște din Carpații Orientali, de pe versanții piscului Goverla, la altitudinea de peste 2000 m, și se varsă în Dunăre la sud-vest de s. Giurgiulești (rn. Cahul). Lungimea bazinului este aproximativ de 600 km, iar lățimea medie de 50 km. Traversează teritoriul Ucrainei, României și Republicii Moldova. Pe teritoriul nostru marchează dinspre vest frontiera Republicii Moldova cu România. Lungimea fluviului este de 967 km (695 km în limitele Republicii Moldova). Coordonatele geografice la vărsare: 45°28'20" lat. N și 28°12'25" long. E. Direcția cursului: V→NV→SE→S. Lățimea văii – 2-10 km. Lățimea albiei – 50-180 m. Adâncimea maximă – 7 m. Adâncimea medie – 3 m.

Pe întreg teritoriul bazinului, Prutul colectează apele a peste 800 de râuri, râulețe și pâraie, inclusiv a 580 pe teritoriul republicii, dintre care: Zelena, Racovăț, Medveja (Medvedca), Larga, Vilia, Lopatnic, Drabiște, Ciuhur, Camenca, Gârla Mică (Gârlișoara), Gârla Mare, Delia, Brătuleanca, Nârnova, Lăpușna, Sârma, Sărata, Tigheci, Larga, Hălmeagea, Frumoasa. Afluenții de dreapta ai râului, pe teritoriul României: Poiana, Cornești, Rădăuți, Ghireni, Volovăț, Bașeu, Corogea, Berza Veche, Râioasa, Soloneț, Cerchezoaia, Jijia, Cozmești, Bohotin, Moșna, Pruteț, Sărata, Ruginosul, Elan, Horincea, Oancea, Stoieneasa, Chineja.

Afluenții de stânga Prutului au lungimi diferite și cumulează apele mai multor râulețe și pâraie, corespunzător lungimii lor: Larga – 30 km, 7 afl. (Bortoasa, Cășăria, Fantalul, Prosia, Valea Mare ș.a.), Vilia – 50 km, 9 afl. (Budăiul, Cernila, Scurta, Țarna ș.a.), Lopatnic – 57 km, 11 afl. (Crețoaia, Humăriile, Iniștea, Rădiacul ș.a.), Racovăț – 70 km, 22 afl. (Bulhacul, Delnița, Racovățul Sec, Valea Ocoalelor, Valea Pădurii ș.a.), Drabiștea – 66 km, 27 afl. (Bătrânaca, Căprăria, Galbena, Găvanul, Odaia, Scapătul, Turia ș.a.), Ciuhur – 90 km, 52 afl. (Budăiul, Ciriteiul, Ciuhurețul, Hârtopul, Iezuțul, Ponoarele, Recea, Sărăturile ș.a.), Camenca – 100 km, 56 afl. (Adâncă, Camencuța, Căldărușa, Cumpăna, Fundoiaia, Glodeanca, Iezurcanul, Odaia, Posesia, Valea Morii, Valea Sălciilor ș.a.), Gârla Mare – 40 km, 15 afl. (Balta, Cănicșiștile, Cernaucă, Comăneasa, Sângera ș.a.), Brătuleanca – 25 km, 17 afl. (Călduroasa, Călugăra, Chetrișul, Dumbrava, Șipotele ș.a.), Nârnova – 45 km, 32 afl. (Cartofăria, Călimăriile, Dumbrăvița, Focoiaia, Saca, Râpa Socilor, Valea Frasinului, Vâscoaia ș.a.), Călmățui – 35 km, 17 afl. (Ciotcăria, Geamăna, Hârtopul, Lunca, Prisăcile, Rediul, Ruptura, Suhatul, Șesul ș.a.), Lăpușna – 75 km, 52 afl. (Baraghina, Bărlădeanca, Bozăria, Căprăria, Cănicșiștea, Cârjoaia, Chetrosul, Coșerul, Dezbrăcata, Driglea, Fundul Văii, Iarmalâia, Mladinul Mare, Mârzoaia, Odoabașă, Popasca, Șipotul, Valea Ulmului, Valea Velniței ș.a.), Sărata – 60 km, 50 afl. (Adâncă, Călugăreanca, Căznita, Ciobanca, Curătura, Drăgana, Duhanul, Geamboilăcul, Ghiormenea, Harbuzăria, Lupa, Saca, Sărățica, Valea Lacului, Valea Morii, Valea Teiului ș.a.), Tigheci – 30 km, 5 afl. (Adâncă, Găunoasa, Găuzoaia, Valea Băiușului, Valea Harbuzăriei), Larga – 30 km, 5 afl. (Ciubuclia, Coinduc, Valea Hărmanului ș.a.).

Sunt de menționat și alți afluenți, cu dimensiuni longitudinale mai mici sau cu mai puțini miniafluenți: Zelena (20 km), Medveja (Vidmeja, 27 km), Bogda (15 km), Terebna (15 km), Valea Obrejei (14 km), Pârâul Albinețului (26 km), Gârlișoara (15 km), Șoltoiaia (30 km), Vladnic (35 km), Vladnic (Bladnic, Vlamnic, 25 km), Valea Soltăneștilor (15 km),

Valea Cânepei (Valea Rangului, 10 km), Sârma (26 km), Saca (4 km), Hălmagea (8 km), Frumoasa (12 km), Otmana (8 km), Recea (5 km), Tătarca (16 km).

Zona hidrografică a Prutului este descrisă detaliat în sursele istorice, literare și de specialitate: „Nu se poate afla nicăieri în vreo altă țară cât Moldova de mică, atâtea ape și natura împodobită cu asemenea locuri minunate ca aici... (Prutul – n.n.) străbate întreaga Moldovă. Are apa cea mai ușoară și mai sănătoasă” [D. Cantemir, 15 p. 16-17]. „Apele acelea nesfârșite, care domină pretutindeni întreg ținutul, alcătuiesc o stăpânire a necunoscutului și a tainei” [M. Sadoveanu, 16, p. 38]. „Pe cursul superior, Prutul este un râu tipic de munte, iar în limitele Republicii Moldova el curge mai liniștit, valea se lărgeste simțitor, malurile sunt înalte, sunt simetrice cu terasele bine pronunțate. Râul formează mai multe meandre în lunca sa largă, pe alocuri se ramifică în brațe. Lunca râului, pe cursul său inferior, parțial e înmlăștinată. Însă lucrările de meliorare efectuate aici în ultimele decenii au dus la dispariția multor mlaștini, gârle, bălți și chiar a unor lacuri” [N. Râmbu, M. Mătcu, 17, p. 33].

Pe malul stâng al Prutului sunt situate circa 150 de localități basarabene, dintre care și orașele Lipcani, Ungheni, Leova, Cantemir, Cahul. Peste râul Prut au fost construite câteva poduri feroviare și rutiere, iar la vărsarea lui în Dunăre se află acum, recent construit, Terminalul de la Giurgiulești. În unele zone, pe parcursul râului, au luat ființă centre piscicole și gospodării mari pomicole și viticole, cu sisteme proprii de irigare.

Prutul ca entitate hidrografică are aceeași vechime ca și Dunărea, Nistrul, Răutul, Bâcul, Cogâlnicul etc., datând din perioada Cuaternară a erei Cainozoice (2-3 milioane de ani în urmă). S-a format odată cu retragerea spre sud a apelor marine către actuala cuvetă a Mării Negre. Cum se va fi numit inițial râul e greu de spus. Se presupune că actuala denumire ar reprezenta un cuvânt din limba preindo-europenilor. Documentar hidronimul apare menționat cu formele: *Puretos* (Herodot, 484-425 î.Hr.), *Porat* (Constantin Porphyrogenetul, 905-959 d. Hr.). Sciții l-ar fi numit *Porata*, grecii *Pyretos* (*Puretus*), slavii vechi *Prut*. Versiunile etimologice cunoscute rămân, deocamdată, controversate și insuficient de motivate: scit. *port* „vad”, gr. *pyretos* „zbuciumat”, iran. (avest.) *prut* „loc de trecere”. Un radical geto-dacic **proth* „râu; pârau” sau preindo-european **p(r)t-* „(râu) plin, larg” e de presupus la baza acestui hidronim [cf. C. Poghirc, 18, p. 358; Gh. Ivănescu, 19, p. 742; V. Frățilă, 20, p. 31-32].

Preistorice ca obiecte hidrografice sunt și afluenții Prutului. Documentar însă ei apar menționați mult mai târziu, în documentele medievale. Hidronime atestate în sec. al XV-lea: *Andrieș* și *Andrușa*, rn. Cahul (1459), *Bujorul* (1482), *Ciuhur* (1479), *Hlabnic* și *Vladnic* (1490), *Larga*, rn. Cahul (1469), *Lăpușna* (1430), *Lucovăț*, probabil afluent al Tigheciului (1452), *Nârnova* (1425), *Obreja* (1497), *Racovăț* (1429), *Sărata*, rn. Ungheni (1434), *Sărata*, rn. Leova (1406), *Suha*, azi probabil *Saca*, rn. Cantemir, *Șovățul* și *Suhovățul* (1429), *Telița*, afluent al Deliei (1443), *Terebna* și *Terebne* (1420), *Valea Mare*, rn. Ungheni (1446), *Vilia* și *Ville* (1422).

Mai numeroase sunt mențiunile din sec. al XVI-lea: *Bujorul* (1522), *Camenca* (1535), *Călmățui* (1533), *Căpațiroasa*, afluent al Săratei, rn. Leova (1503), *Cățelul Sec*, rn. Cahul (1575), *Cioara*, *Voronova*, rn. Hâncești (1522), *Ciuhur* (1513), *Colacul*, rn. Hâncești (1522), *Crăhana*, azi *Crihana*, rn. Cahul (1502), *Delia* (1555), *Drabiște* (1560),

Dubovățul, afluent al Camencii, rn. Fălești (1506), *Frumoasa*, rn. Cahul (1502), *Frumușița*, rn. Cahul (1502), *Gârla Mare* (1551), *Gârla Neagră*, *Neagra* și *Ciorna*, rn. Cahul (1543), *Hlabnic*, rn. Cahul (1502), *Larga*, rn. Cahul (1548), *Lăpușna* (1519), *Obreja*, rn. Ungheni (1569), *Pârâul Grecului*, afluent al Tigheciului (1502), *Pârâul Părului*, în țin. Tigheci (1591), *Prutețul*, rn. Cahul (1520), *Prut* (1503), *Rezina* și *Răzina*, rn. Ungheni (1502), *Sărata*, rn. Leova (1503), *Sărata*, rn. Ungheni (1551), *Socii*, afluent al Nârnovei, rn. Hâncești (1533), *Șovățul*, *Suhovățul* și *Saca* (1598), *Șoltoiaia* (1584), *Șoltoița*, afluent al Șoltoiaiei, rn. Fălești (1584), *Terebna* și *Terebne* (1528), *Trestinul*, rn. Nisporeni (1507), *Tigheci*, în documente *Chigheci* (1508), *Velișoiaia*, rn. Hâncești (1565), *Vidra*, gârlă, rn. Cahul (1543), *Vilia* (1503), *Zancea*, rn. Cahul (1502).

Cele mai reprezentative hidronime atestate în documentele din sec. al XVII-lea: *Bălacea*, gârlă, rn. Cahul (1609), *Camenca*, rn. Fălești (1617), *Călmățui* (1606), *Ciuhur* (1601), *Delia* (1642), *Drabiște* (1603), *Gârla Mare* (1622), *Gârla Neagră*, rn. Cahul (1606), *Larga*, rn. Cahul (1604), *Lăpușna* (1616), *Medveja*, *Medvedia*, *Medvidca* și *Vidmeja* (1604), *Nârnova* (1617), *Prut* (1603), *Racovăț* (1610), *Racovățul Sec* (1603), *Sărata*, rn. Ungheni (1613), *Sărata*, rn. Leova (1609), *Șovățul* (1605), *Terebna* (1617), *Tigheci* (1609), *Vidra*, gârlă, rn. Cahul (1606), *Vilia* (1604), *Vladnic*, rn. Ungheni (1629), *Vladnic* și *Vlamnic* (1669), *Zelena* (1605) ș.a.

După cum se poate observa, hidronimele atestate în sec. XV-XVI apar menționate, fără prea mari modificări de formă, și în sec. al XVII, ceea ce e o dovadă a unui sistem hidronimic deja constituit. Afluenții noi, atestați în sec. al XVII-lea și în cele următoare (sec. XVIII-XIX), reprezintă obiecte hidrografice, în fond, minore: *Pânoasa* (1602), *Pârâul Morii* (1618), *Strâmba* (1605), *Bulboaca* (1761), *Salcia* (1761), *Valea Socilor* (1778), *Valea Lacului* (1794), *Valea Rusului* (1740), *Văiuga* (1795) ș.a.

Particularitățile fizico-geografice și naturale ale terenului, proprietățile apei și solului, modul de viață al oamenilor, ocupațiile și îndeletnicirile lor, principalele evenimente, fapte și întâmplări din trecut sunt factori care au favorizat apariția diverselor categorii de nume topice. Hidronimele istorice și actuale, majore și minore, sunt în majoritatea lor de origine românească (90%). Aceste denumiri au fost create pe baza lexicului și a mijloacelor derivative ale limbii române. Cu valoare onimică în hidronimia românească apar adesea cuvintele și termenii obișnuiți din lexicul comun, apelativele de largă circulație: *bahnă*, *baltă*, *bulboacă*, *bulboană*, *bulhac*, *cișmea*, *gârlă*, *iaz*, *izvor*, *lac*, *pârâu*, *puhoi*, *râu*, *șipot*, *vale* etc.

În cuprinsul bazinului dunărean se întâlnesc și nume topice de altă origine, preluate cândva de la populațiile conlocuitoare (slavi, turanici). Slave sunt unele hidronime majore, care necesită interpretări etimologice speciale: *Drabiștea*, *Lăpușna*, *Lopatnic*, *Medveja*, *Nârnova*, *Racovăț*, *Terebna*, *Ustia* ș.a. Microhidronimele slave însă dispun de etimologii clare sau transparente: *Camenca* < rus. *каменка*, ucr. *камінка* „cu (de) piatră”, „pietroasă”, *Crivaia* < rus. *кривая балка* „valea strâmbă”, *Cruglaia* (*Crugla*, *Cruhla*) < rus. *круглая балка* „valea rotundă”, *Hnilaia* (*Hnila*) < rus. *гнилая*, ucr. *гнила* (rostit *хнила*) „putredă”, *Machitra* < rus. *макитра*, ucr. *макітра* „strachină”, „marcotet”, cu sensul onimic „vale adâncă, de formă rotundă”, *Studenețul* < rus. *студенец*, ucr. *студенець* „izvor”, *Zelena* < ucr. *зелена* „verde” etc.

Arealul hidronimic al Prutului include și câteva denumiri de râuri și râulețe de origine turcică: *Călmățui* < *kalma su* „apă rămasă”, cu sensul onimic „râu care seacă”, *Coinduc* (comp. alonimul râului Cogâlnic – *Cunduc*), *Delia* (deocamdată, fără etimologie sigură), *Sasăghiol* < *saz göl* „lac cu stuf”, „stufărie”, *Taşlâc* < *taşlyk* „cu pietre”, „loc pietros”.

Cahul. Este unul dintre râurile mai mari din sudul republicii. Izvorăște dintr-o pădure de la est de s. Andrușul de Sus, traversează localitățile Lebedenco, Pelinei, Găvănoasa, Vulcănești, A.I. Cuza (rn. Cahul) și se varsă în lacul Cahul lângă s. Etulia Nouă. Are lungimea de 40 km, suprafața bazinului – 605 km². Acumulează apele de pe mai multe văi: Valea Pădurii, Socii, Maranda, Flămânda, Valea Ungurului, Valea Cișmichioiului (pe dreapta), Cahuleț, Ciorîța, Ursoaia, Bulboaca, Valea Bozului, Găvănoasa (Găvănoasa), Huma, Valea Stejarului (pe stânga). Lacul Cahul este unul dintre cele patru lacuri mari nord-dunărene din sudul Basarabiei. Lungimea – 25 km, lățimea – 1-9 km, adâncimea medie – 2 m, maximă – 7 m, suprafața – 90 km². Lacul comunică cu Dunărea prin gârla Vecta.

Hidronimul *Cahul* e menționat în documentele istorice începând din anul 1502. Într-un hrisov din 2 iulie 1502, prin care Ștefan cel Mare dăruiește Mănăstirii Putna mai multe sate și moșii de stânga Prutului, este amintită Valea Cahovului [10, vol. III, p. 501-503]. Cu formele de scriere *Cahov*, *Cavul*, *Cahul*, atât râul, cât și lacul, sunt atestate în mai multe documente din sec. XVI-XVII.

Ialpug. Izvorăște în apropiere de s. Tomai (rn. Leova), curge spre sud, traversează teritoriul raioanelor Cimișlia, Taraclia și UTA Găgăuză și se varsă în lacul Ialpug lângă or. Bolgrad (reg. Odesa, Ucraina). Are lungimea de 142 km, suprafața bazinului de recepție – 3180 km². Străbate Podișul Moldovei de Sud și parțial Câmpia Moldovei de Sud. Înălțimile de relief ating cotele 250-290 m la izvoare și 95-100 m la vărsare. Principalii afluenți și ramificații ale văii râului: Hârtoș, Răchita, Cârșăul Mare, Cârșăul Mic, Ialpușel, Valea Enichioiului, Valea Borceagului, Scumpia, Ciocrac, Salcia Mare (pe dreapta), Ialpușel, Suhat, Lunga, Sarâiar (pe stânga). Pe valea râului sunt situate localitățile: Tomai, Troițcoe, Ialpug, Maximeni, Javgur, Cenac, Comrat, Chirsova, Beșalma, Congaz, Svetlâi, Balabanu, Aluatu, Cairaclia ș.a.

În documentele istorice apare menționat mai întâi lacul Ialpug (1445, 1448), apoi, în sec. XVI-XVII, și râul cu același nume [10, vol. I, p. 397-358, 410]. De vechi atestări dispun și afluenții Salcia (1441), Lunga (sec. XVIII) [10, vol. I, p. 300-301; 11, harta; 12, harta]. Pe cursul râului Ialpug, în ultimele 5-6 decenii, au fost construite lacuri de acumulare Comrat (1957, suprafața – 2,6 km²), Congaz (1961, suprafața – 5,07 km²), Taraclia (1988, suprafața – 15,1 km²).

Lacul Ialpug este cel mai mare lac din sudul Basarabiei. Are lungimea de 39 km, lățimea maximă – 15 km, suprafața – 1492 km², adâncimea – 2-5 m. Este legat de lacul Cuhurlui și de Dunăre prin canalul Repedea. În lac se varsă dinspre nord-est râul Carasulac, iar dinspre vest râulețul Bărțița. Este alimentat de apele acestor râuri și de cele ale fluviului Dunăre, în timpul revărsărilor.

Sudul Basarabiei, dar pe teritoriul Ucrainei (reg. Odesa), este străbătut și de alte câteva râuri: **Catlabug**, se varsă în lacul Catlabug, lungimea – 48 km, suprafața bazinului

– 534 km²; **Chirghij-Chitai**, se varsă în lacul Chitai, lungimea – 64 km, suprafața bazinului – 725 km²; **Aliaga**, se varsă în lacul Chitai, lungimea – 65 km, suprafața bazinului – 467 km²; **Draculea**, afluent pe stânga al Dunării la s. Caracica (rn. Chilia), lungimea – 42 km; **Nerușai**, afluent pe stânga al Dunării, la s. Nicolaevca (rn. Chilia), lungimea – 25 km.

Descrieri ale râurilor dunărene: „Cahulul, Salcia și Ialpușel, care se află în Basarabia, sporesc Dunărea. Dintre cele trei... numai Ialpușel curge fără contenire, celelalte sunt mai mult stătătoare decât curgătoare” [D. Cantemir, 13, p. 18]. „Ialpușel poartă pe valurile apelor sale întreaga istorie a Bugeacului, veche-străveche de pe când geto-dacii lui Burebista și Decebal sălășluiau stepele nord-pontice” [M. Sadoveanu, 14, p. 59].

Hidronimia bazinului hidrografic al Dunării include nume de râuri de diferită origine. Majoritatea o constituie denumirile de proveniență românească, acestea referindu-se mai cu seamă la afluenții râurilor aici în discuție. Însă *Marea Neagră* (prin alonimele sale istorice *Așhaena*, *Pontos Euxinos*, *Pontos*), *Dunărea* și *Prutul* reprezintă unități onimice preistorice și, din punct de vedere etimologic, ele formează o categorie aparte. Dintre hidronimele străine sunt de menționat cele de origine turcică, în special denumirile cumane (sau pecenego-cumane). Acestea însă nu dispun de etimologii sigure, ci mai degrabă de unele versiuni etimologice: *Cahul* < *kav / kov* „râpă”, „gârlă”, „pârâu”; *Ialpușel* < *yalpı* „(lac, râu) larg, întins”, „în față, neadânc”; *Catlabug* < *kalta buga*, nume tribal; *Chirghij-Chitai* < *kirgiz kitay*, nume tribal. Etimologii mai sigure par să aibă microhidronimele tătărești: *Ciocrac* < *çökrak* „izvor”, „pârâu”; *Sarâiar* < *sarı* „garben” + *yar* „râpă” („râpă galbenă”); *Taşlâc* < *taşlık* „loc pietros, cu pietre”.

Hidronimele românești denumesc la origine diferite realități fizico-geografice și naturale, particularitățile obiectelor desemnate, aspectul exterior al obiectelor și locurilor, dimensiunile, forma, culoarea etc.: *Bahna*, *Bulhacul*, *Fântânița*, *Gârla*, *Çișmeaua*, *Gropana*, *Izvoara*, *Lacul*, *Ochiul*; *Lumânărica*, *Răchita*, *Rădiul*, *Salcia*, *Socii*, *Stuhăriile*, *Tușele*; *Ciorița*, *Hultura*, *Lupăria*, *Nagâții*; *Adâncă*, *Larga*, *Lata*, *Lunga*, *Repedea*, *Rotunda*, *Strâmba* etc. Ca formații structurale sunt bine reprezentate atât denumirile simple primare și derivate (*Bahna*, *Gârla*, *Lacul*, *Răchita*, *Salcia*; *Bozăria*, *Ghetrosul*, *Găunoasa*, *Lupăria*, *Schinușul* etc.), cât și compusele hidronimice (*Cracul Pârâului*, *Fântâna lui Oprea*, *Gura Văii*, *Izvorul din Luncă*, *Șipotul din Vale*, *Valea Pădurii*, *Valea Seacă* etc.). Pentru toate categoriile de nume derivate sunt productivi formanții: *-ar*, *-aș*, *-ărie/-erie*, *-eț*, *-iște*, *-iță*, *-os*, *-uș/-iuș*). În hidronimia actuală din zona cercetată viabile și productive sunt modelele derivate și compusele specifice limbii române.

Studiile toponimice, inclusiv cercetările hidronimiei, prezintă interes științific, oferă materiale de preț și servesc ca surse sigure de informare și documentare în cele mai diferite domenii ale științei: lingvistică, istorie, sociologie, geografie etc. Căci, după cum remarcă acad. Iorgu Iordan, „toponimia poate fi socotită drept istoria nescrisă a unui popor, o adevărată arhivă, unde se păstrează amintirea atâtor evenimente, întâmplări și fapte, mai mult ori mai puțin vechi și importante, care s-au petrecut de-a lungul timpurilor și au impresionat într-un chip oarecare sufletul popular” [21, p. 2].

Referințe bibliografice

1. Marcu Botzan. *Hidronimia românească sau botezul apelor*. București, 2002.
2. Em. de Martonne. *La Valachie*. Paris, 1902.
3. Vasile Frățilă. *Studii de toponimie și dialectologie*. Timișoara, 2002.
4. А. И. Соболевский. *Русско-скифские этюды // ИОРЯС*, том 27 (1927).
5. V. Pârvan. *Considerații asupra unor nume de râuri daco-scitice // AAR Ist.*, Seria III (1923).
6. S. Pușcariu. *Cercetări și studii*. București, 1974.
7. Gh. Ivănescu. *Origine preindoeuropeană des noms du Danube // Contribution onomasques*. București, 1958.
8. N. Drăganu. *Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și onomasticii*. București, 1933.
9. A. Eremia. *Unitatea patrimoniului onomastic românesc*. Chișinău, 2001.
10. *Documenta romanicae historica. A. Moldova*. București, vol. I, 1975 și urm.
11. *Karte von Polen der Moldau* (1764).
12. *Karte von der Moldau und Bessarabien* (1770).
13. Dimitrie Cantemir. *Descrierea Moldovei*. Chișinău, 1992.
14. Mihail Sadoveanu. *Nușele și povestiri*. Iași, 1998.
15. Dimitrie Cantemir. *Descrierea Moldovei*. Chișinău, 1992.
16. Mihail Sadoveanu. *Nușele și povestiri*. Iași, 1998.
17. N. Râmbu, M. Mățu. *Geografia Republicii Moldova*. Chișinău, 1996.
18. *Istoria limbii române*. București, vol. II, 1969.
19. Gh. Ivănescu. *Istoria limbii române*. Iași, 1980.
20. Vasile Frățilă. *Studii de toponimie și dialectologie*. Timișoara, 2002.
21. Iorgu Iordan. *Toponimia românească*. București, 1963.

Institutul de Filologie
(Chișinău)